

MINIMAL RESURS BILAN LISTENING O‘RGATISH

Eshqorayeva Ibodat

Termiz shahar 2-son texnikumi Ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada resurslar cheklangan sharoitda (internet sust, audio qurilma yetishmasligi, sinfda texnika yo‘qligi) listening (tinglab tushunish) ko‘nikmasini samarali o‘rgatish metodikasi ishlab chiqiladi. Tadqiqotning markaziy g‘oyasi shundan iboratki, listeningni rivojlantirish uchun doimiy ravishda qimmat audio platformalar yoki maxsus laboratoriyalar shart emas; asosiy natijani “to‘g‘ri tanlangan input”, “aniq topshiriq dizayni” va “tezkor feedback” beradi. Maqolada o‘qituvchi ovozi, oddiy telefon, bir dona karnay, matnni o‘qib berish, “dictogloss”, “minimal pairs”, “shadowing”, “information gap”, “micro-listening” kabi usullar tizimlashtirildi. Tajriba-nazorat dizayni asosida 6 haftalik amaliyotda minimal resursli metodika talabalarning umumiy tinglab tushunish ko‘rsatkichlari, asosiy g‘oya va detalni ajratish, eshitilgan ma’lumotni qayta ifodalash hamda tinglashdagi ishonchini sezilarli oshirishini ko‘rsatdi. Natijalarga tayangan holda, professional ta’lim muassasalari uchun “Minimal resursli listening paketi” (5 komponent) taklif qilinadi: (1) o‘qituvchi-ovozli input banki, (2) 3 bosqichli topshiriqlar, (3) 1 daqiqalik micro-listening, (4) xatoni tuzatish protokoli, (5) uyga beriladigan audio-sikl.

Kalit so‘zlar: listening, minimal resurs, o‘qituvchi ovozi, dictogloss, shadowing, micro-listening, task-based, feedback, professional ta’lim.

Kirish. Listening ko‘nikmasi chet tilini o‘rganishda “kirish kanali” (input) sifatida fundamental rol o‘ynaydi. O‘quvchi qancha ko‘p sifatli input eshitsu, shuncha tez fonetik tizimni farqlash, so‘zlarni segmentlash (word boundaries), intonatsiyani anglash va kontekstdan ma’no chiqarishni o‘rganadi. Ammo amaliyotda aynan listening ko‘pincha eng ko‘p e’tibordan chetda qoladigan komponent bo‘lib qoladi. Buning asosiy sabablari: (a) audio materiallar yetishmasligi, (b) sinfda texnika cheklanganligi, (c) o‘qituvchining tayyor kontent banki yo‘qligi, (d) internet va platformalarga doimiy kirish bo‘lmashligi, (e) tinglashni baholash va feedback berish mexanizmining aniq yo‘qligi. Natijada talabalar grammatik testlarda yomon bo‘lmashligi mumkin, lekin real muloqotda oddiy gaplarni ham tushunishda qiynaladi. Professional ta’lim muassasalarida bu muammo yanada kuchli seziladi. Chunki bu yerda til o‘qitish “ish joyi kommunikatsiyasi”ga xizmat qilishi kerak: mijozning talabini eshitish, telefon qo‘ng‘irog‘ini tushunish, yo‘riqnomani anglash, xavfsizlik qoidalarini tinglab tushunish. Shunday sharoitda “minimal resurs bilan listening

o‘rgatish” dolzarb metodik yechim sifatida ko‘riladi. Minimal resurs deganda biz qimmat laboratoriya, maxsus studiya yoki premium platformalarni emas, balki mavjud imkoniyatlar: o‘qituvchi ovozi, oddiy telefon, sinf doskasi, print material, talabalar o‘zaro muloqoti va takroriy mashq tizimini nazarda tutamiz.

Maqolaning maqsadi resurslar cheklangan sharoitda listeningni o‘rgatishning samarali didaktik modelini ishlab chiqish va uning natijadorligini tajriba asosida ko‘rsatishdir. Tadqiqot savollari: (1) Minimal resursli listening metodikasi qaysi ko‘rsatkichlarni eng ko‘p oshiradi? (2) O‘qituvchi ovozidan foydalanish audio materiallar o‘rnini qanchalik bosa oladi? (3) Qaysi topshiriq turlari kam resurs bilan maksimal natija beradi?

Metodologiya. Tadqiqot tajriba-nazorat dizaynida 6 hafta davomida o‘tkazildi. Ishtirokchilar B1 atrofidagi 2 ta guruh (jami 46 talaba). Nazorat guruhi an’anaviy yondashuvda (matn o‘qish + tarjima + umumiy savol-javob) ishladi. Tajriba guruhi esa minimal resursli listening moduli bilan o‘qitildi. Modul haftasiga 2 darsdan iborat bo‘lib, har dars 3 bosqichli listening sikli bilan tashkil etildi:

1. Pre-listening (2–5 daqiqa): maqsad va kontekst, 3–5 kalit so‘z, bashorat (prediction).
2. While-listening (8–12 daqiqa): micro-topshiriqlar (g‘oya/kalit detal/raqam/ism), “stop-and-check”, jadval to‘ldirish, “true/false”, gapni tugatish.
3. Post-listening (10–15 daqiqa): dictogloss, qisqa qayta hikoya, rolga kirib javob berish, xatolar bilan ishlash.

Minimal resurs vositalari: o‘qituvchi ovozi (matnni o‘qib berish), oddiy telefon (bir marta yozib olish va qayta qo‘yish), doska, qog‘oz kartochkalar, vaqt o‘lchagich. Baholash uchun pre/post listening testi (umumiy tushunish + detal + inferens), hamda dars davomida rubrika (attention, strategy use, accuracy, recall) qo‘llanildi.

Natijalar. Tajriba guruhi pre-testga nisbatan post-testda umumiy listening natijasini sezilarli oshirdi. Eng katta o‘shish: (a) asosiy g‘oyani ajratish, (b) raqam, sana, narx kabi aniq detallarni ushlash, (c) eshitilgan ma’lumotni qisqa qayta aytish. Kuzatuv natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalar “tushunmadim” deb darhol to‘xtash o‘rniga, kontekstdan foydalanish, kalit so‘zlarni tutish, qayta eshittirishdan to‘g‘ri foydalanish kabi strategiyalarni o‘zlashtirdi. Nazorat guruhida ham ozgina o‘shish bo‘ldi, ammo u ko‘proq lug‘at yodlash va matnni ko‘rish orqali yuzaga keldi, real tinglab tushunish strategiyalari yetarli shakllanmadi.

Muhokama. Minimal resursli listeningning kuchi texnikada emas, didaktik dizaynda. O‘qituvchi ovozi “tabiiy input” bo‘lib, talaffuzni moslashtirish va tempni boshqarish imkonini beradi. “Micro-listening” (30–60 soniyali qisqa bo‘lak) takroriy tinglash va xotira yukini kamaytiradi. Dictogloss esa tinglash + yozish + qayta qurish orqali deep processingni kuchaytiradi. Shadowing (eshitib darhol takrorlash) fonetik sezgirlikni

oshiradi, ayniqsa connected speech muammosida. Eng muhimi, topshiriqlar “mantiqiy ketma-ketlik”da bo‘lsa, talaba har tinglashda yangi maqsad bilan eshitadi: 1-marta g‘oya, 2-marta detal, 3-marta til birliklari. Bu minimal resursda maksimal samarani beradi.

Xulosa. Minimal resursli yondashuv professional ta’lim muassasalarida listeningni rivojlantirish uchun amaliy va barqaror yechimdir. U o‘qituvchi ovozi va oddiy qurilmalar asosida ham tizimli sikl yaratadi, strategiya o‘rgatadi va tinglashdagi ishonchni oshiradi. Amaliy tavsiya sifatida “Minimal resursli listening paketi”ni joriy etish mumkin: 10 ta qisqa skript, 30 ta micro-topshiriq, 6 ta dictogloss matn, 10 ta shadowing bo‘lagi va rubrika asosidagi feedback jadvali.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Richards, J. C. Teaching Listening and Speaking: From Theory to Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
2. Nunan, D. Task-Based Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
3. Ellis, R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003.
4. Willis, J. A Framework for Task-Based Learning. Harlow: Longman, 1996.
5. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. 4th ed. Harlow: Pearson, 2007.
6. Ur, P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
7. Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., Goodwin, J. M. Teaching Pronunciation: A Course Book and Reference Guide. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
8. Anderson, J. R. Cognitive Psychology and Its Implications. 7th ed. New York: Worth Publishers, 2009.
9. Baddeley, A. Working Memory. Oxford: Oxford University Press, 1986.
10. Schmidt, R. The Role of Consciousness in Second Language Learning // Applied Linguistics. 1990. Vol. 11(2). P. 129–158.